

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง อิทธิพลของคตินิเวศน์ที่ปรากฏผ่านการสร้างสรรค์งานประติมากรรมรูปตัวมอม ในจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาที่มา ของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
2. ศึกษาบทบาทหน้าที่ ของประติมากรรมรูปตัวมอมต่อการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของชาวล้านนา
3. ศึกษาลักษณะรูปแบบประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถานใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
4. ศึกษาคติความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับประติมากรรมรูปตัวมอม
5. เพื่อสำรวจ และรวบรวมประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 พระสงฆ์ในศาสนาพุทธฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่ปรากฏมีประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน จำนวน 41 แห่ง

2.2 ศาสนิกชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอม ในศาสนาพุทธฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่ปรากฏมีประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน จำนวน 41 แห่ง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ศาสนิกชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอม ในศาสนาพุทธฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่ปรากฏมีประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน จำนวน 150 คน กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว เป็นการกำหนดกลุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่จะดำเนินการวิจัย รวมทั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งผลการวิจัยที่แม่นยำ ถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.แบบสังเกต (observation) โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในพื้นที่ที่มีปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม ใช้แบบตรวจรายการเป็นเครื่องมือในการสังเกต การจดบันทึกข้อมูลจากการสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

2.แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) ซึ่งได้กำหนดกรอบในการสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสองกลุ่ม ได้แก่ พระสงฆ์ในศาสนาพุทธฝ่ายมหายานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และศาสนิกชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอม เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน และคติความเชื่อของชาวบ้านล้านนา รวมไปถึงคติความเชื่อประติมากรรมรูปตัวมอมที่ใช้ในพิธีกรรมแห่ขอฝน

ขอบเขตของการสัมภาษณ์ กำหนดกรอบเนื้อหาในประเด็นของลักษณะประติมากรรมรูปตัวมอม ในความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอม ได้แก่

- 1.คติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมนำสารไปยังปักษุชนเทวบุตร
- 2.คติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นผู้เฝ้า และดูแลศาสนสถาน
- 3.คติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นสัตว์หิมพานต์
- 4.คติความเชื่อตัวมอมเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา

5.ลักษณะรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ต่างๆของประติมากรรมรูปตัวมอมต่อการรับรู้ตามความเชื่อของชาวล้านนา

วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล

วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ใช้การศึกษาจากข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน และคติความเชื่อของชาวล้านนา ผู้วิจัยอาศัยจากการศึกษาด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และบันทึกภาพจากแหล่งข้อมูล หรือสถานที่ตั้งของศาสนสถาน ประกอบด้วยศาสนสถาน วัด พระอารามหลวง วัดราษฎร์ ทั้งฝ่ายมหายานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย การจดบันทึกข้อมูลจากการสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่งคือ เวลา สถานที่ และบุคคล ผู้วิจัยได้ดำเนินการในแต่ละเรื่องดังนี้

ระยะที่ 1 เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2552

ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2553

ระยะที่ 3 เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2553

ระยะที่ 4 เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2553

ระยะที่ 5 เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2553

ระยะที่ 6 เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม 2553

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีดำเนินการนำเสนอข้อมูลการวิจัยภายหลังการวิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผลเป็นความเรียงตามข้อเท็จจริงจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และจากการบันทึกภาพ รวมไปถึงการนำเสนอภาพประกอบความเรียงประกอบคำอธิบาย ดังนี้

1. ประติมากรรมรูปตัวมอม
  - 1.1 ที่มา และบทบาทหน้าที่ของประติมากรรมรูปตัวมอม
  - 1.2 ลักษณะต่างๆของประติมากรรมรูปตัวมอมต่อการรับรู้ตามความเชื่อของชาวล้านนา
  - 1.3 ลักษณะรูปแบบประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน
2. คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอม
  - 2.1 คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน
  - 2.2 คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่ขอฝน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยอิทธิพลของคติชาวล้านนาที่ปรากฏผ่านการสร้างสรรค์งานประติมากรรมรูปตัวมอมในจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สามารถจำแนกรายละเอียดต่างๆได้ดังนี้

1. ที่มา ของประติมากรรมรูปตัวมอม

พระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอม จำนวนไม่น้อยที่ระบุว่าตัวมอมประติมากรรมรูปตัวมอมเป็นผลงานที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาในพุทธศาสนา เหมือนสัญลักษณ์หนึ่งที่มักปรากฏในศาสนสถานเฉพาะกลุ่มจังหวัดบางจังหวัดของภาคเหนือตอนบนเท่านั้น ซึ่งในภูมิภาคอื่นของประเทศไทยไม่ปรากฏว่ามีตัวมอมเลย นอกจาก นาค มกรคายนาค หรือสิงห์ โดยจะให้นิยามความหมายตัวมอมว่า เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นอารักษ์ปกป้องศาสนสถาน และมีหน้าที่เฝ้าพิทักษ์ หรืออารักษ์คุ้มโขง ประตู หน้า โบสถ์ วิหาร

ในด้านความเข้าใจเกี่ยวกับตัวมอม พระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องบางส่วนมีความเข้าใจที่คาดเคลื่อนว่า ตัวมอม มีความเกี่ยวข้องกับสิงห์ และมกรคายนาค และมีความเห็นว่า ตัวมอม ก็คือ สิงห์ โดยส่วนใหญ่แล้วยังไม่ทราบว่าเป็นตัวมอมนั้นแท้จริงว่าเป็นอย่างไร

ในด้านของความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม พระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนน้อยรับรู้ว่าการใช้ตัวมอม เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมแห่ขอฝน ในขณะที่ส่วนใหญ่ไม่ทราบเกี่ยวกับการใช้ตัวมอม ในพิธีกรรมแห่ขอฝน ซึ่งสอดคล้องกับที่พระมหาประชา นิติสโร ได้กล่าวว่า ภายหลังจากพิธีการแห่ตัวมอมเพื่อ

ขอให้ฝนตกเริ่มสูญหายไปจากชุมชนเนื่องด้วยคติความเชื่อที่ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ อีกทั้งภัยธรรมชาติ และจากน้ำมือมนุษย์การหาตัวมอมแกะสลักเพื่อใช้ในพิธีขอฝนยากขึ้น เพราะคนไม่ค่อยรู้จักตัวมอม ซึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนได้เปลี่ยนจากการนำตัวมอมแกะสลักมาใช้แนวในการแห่ขอฝนแทนซึ่งวิธีแห่นางแมวของฝนนี้พบว่ามีปรากฏในภาคอื่นของไทยด้วย เนื่องจากแมวมีลักษณะใกล้เคียงกับตัวมอม(พระมหาประชา นิติสโร,2553,กุมภาพันธ์19) ในประเด็นนี้ศรีเลา เกษพรหม ได้อธิบายเกี่ยวกับการแห่ขอฝนด้วยตัวมอมแกะสลักว่า “ มอมที่ใช้แห่ขอฝนแกะสลักด้วยไม้ ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก ลงรักทาชาด มีอยู่ตามวัดเกือบทุกวัด ตั้งอยู่ตามฐานล่างของแท่นแก้วในวิหาร หรือตั้งอยู่ตามโขงของเจดีย์ มีหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเท่ากับแมวตัวเล็กๆจนถึงแมวตัวใหญ่สุด” (ศรีเลา เกษพรหม,2541:115)

ในด้านของทัศนคติเกี่ยวกับตัวมอม พระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดี และรับรู้โดยเบื้องต้นว่าเป็นประติมากรรมสำคัญประจำศาสนสถาน แม้ว่าบางส่วนจะยังไม่เข้าใจในความหมายก็ตาม

ดังนั้นศูนย์กลางความศรัทธาของชาวบ้านก็คือ วัด ในสถาบันสงฆ์ของล้านนานั้นถือว่าอยู่ในฐานะที่สูงส่งเป็นแบบอย่าง และศูนย์กลางของชาวบ้าน ซึ่งหลักประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาคือการที่ถือว่าทุกคนเป็นศาสนิกชน และเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ทั้งยังเป็นที่ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงงานศิลปกรรมตลอดจนโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในท้องถิ่น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมีความเข้าใจ และจดจำจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษโดยรวมว่าตัวมอมเป็นสัตว์ในอุดมคติไม่ปรากฏว่ามีตัวตนอยู่จริง และมีความรู้โดยพื้นฐานว่าตัวมอมเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำหน้าที่เฝ้า และพิทักษ์ทางเข้าศาสนสถาน แต่มีจำนวนไม่น้อยที่ทราบว่าเป็นประติมากรรมรูปตัวมอม เป็น สัตว์ในอุดมคติที่ช่างปั้น แกะสลัก หรือเสล้าจะใส่จินตนาการในเรื่องของลักษณะทางร่างกายให้แลดูแตกต่าง และมีอิทธิฤทธิ์ โดยที่ช่างจะได้รับการถ่ายทอดลักษณะที่สำคัญๆของตัวมอม มาจากบรรพบุรุษ

2. ด้านลักษณะรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน

การสำรวจใน 8 จังหวัดบริเวณภาคเหนือตอนบน พบประติมากรรมรูปตัวมอม 6 จังหวัด จำนวนรวม 41 แห่ง จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ กลุ่มศาสนิกชน หรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอม เกี่ยวกับลักษณะรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน พบว่ารูปแบบประติมากรรมตัวมอมที่ประดับอยู่บริเวณศาสนสถานต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสถานที่ที่ผนวกกับคติความเชื่อที่สืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ในการสร้างประติมากรรมรูปตัวมอมของศาสนสถานและช่างผู้สร้างสรรค์ โดยลักษณะของประติมากรรมรูปตัวมอมใน 6 จังหวัดนั้นแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ตัวมอมลักษณะหมอบเฝ้าหน้าอาคาร พระสงฆ์ กลุ่มศาสนิกชน หรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอมส่วนใหญ่จะรู้จักรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ของตัวมอมในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถาน โดยตัวมอมที่มีลักษณะหมอบหันหัวออกจากอาคาร ในท่ากำลังเฝ้ามองเหตุการณ์ทุกสิ่งด้านหน้า

ของตนก่อนที่จะผ่านเข้าสู่บริเวณภายในศาสนสถาน ซึ่งมีลักษณะเป็นประติมากรรมแบบลอยตัว (Round Relief) ทำทางของประติมากรรมรูปตัวมอมหมอบย่อเท่าทั้ง 4 ลงกับพื้นราบบันได ส่วนบันท้ายยกสูง มีดวงตาโปนกลมโต จมูกใหญ่แบน ลำตัวกลมยาวปรากฏเกล็ดคล้ายนาคหรือกลีบดอกบัว ดอกไม้ มีสันหลังเป็นลวดลายยาวจรดโคนหาง โดยบางตัวข้างบนจะปั้นสันหลังยาวจรดปลายหาง ส่วนหางจะเป็นลวดลายตามแต่ข้างบนแต่ละคนจะจินตนาการ จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ และประสบการณ์ของตนเอง บริเวณเท่าทั้งสี่ปรากฏเล็บ 4 และ 5 เล็บแหลมคล้ายสิงห์

2.2 ตัวมอมลักษณะวิ่งต่อกันเป็นวงกลม โดยตัวมอมในลักษณะกำลังเคลื่อนไหว ทำทางที่วิ่งไล่กันเป็นวงกลมรอบวงกลมที่แผ่รัศมีเป็นรูปทรงดอกบัว หรือดอกไม้ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระอาทิตย์ที่ปรากฏในคาลาโมรชาดก และคาลาโมรปริตร (วอลเดมาร์ ซี ไฮเลอร์, 2528-2529:67) ซึ่งประติมากรรมรูปตัวมอมลักษณะวิ่งต่อกันเป็นวงกลมนี้ จะเป็นลักษณะการมองแบบมุมสูง (Bird eye view) เหมือนมองเห็นจากด้านหลังของตัวมอม โดยจะปรากฏตัวมอมวิ่งต่อกันตั้งแต่ 3, 4, 6, 7 และ 8 ตัว ส่วนมากมักจะปรากฏลักษณะเด่นที่คล้ายกัน คือ มีดวงตาโปนกลมใหญ่ มีแผงคอแหลมยาวจรดสันหลัง สันหลังยาวจรดหาง ส่วนหางจะเป็นลวดลายตามแต่จินตนาการของช่างปั้น โดยเท่าทั้ง 4 ข้างอยู่ในลักษณะกำลังเคลื่อนไหว

2.3 ตัวมอมลักษณะนั่งคล้ายสิงห์พม่า โดยลักษณะเป็นประติมากรรมลอยตัว แต่แตกต่างจากกลุ่มที่หมอบ คือปรากฏลักษณะการนั่งแบบยกส่วนท้ายลำตัวขึ้น หรือการนั่งด้วยการย่อเท่าหลังโดยที่ไม่ทิ้งน้ำหนักให้กันติดพื้นแบบที่เรียกว่า นั่งโย่ง ซึ่งลักษณะนี้ส่วนมากจะพบในประติมากรรมปูนปั้นรูปสิงห์ที่พม่าถือว่าเป็นลักษณะพิเศษ ที่เรียกว่าสิงห์พม่า เนื่องด้วยการรับเอาอิทธิพลการปั้นแบบอย่างของชาวพม่า ตาโปนกลมโต ส่วนมากมักอ้าปาก เท่าทั้ง 4 มี 5 เล็บแหลมคล้ายเท่าสิงห์ปรากฏชัดเจน

2.4 ตัวมอมลักษณะอื่นๆ ได้แก่ ประติมากรรมรูปตัวมอมที่ประดับอยู่บริเวณส่วนต่างๆ ของศาสนสถาน ในส่วนของซุ้มประตูโขง ซุ้มโขงพระประธาน หน้าบัน เสา ภายในอาคารวิหาร อุโบสถ ฐานซุกชีพระประธาน ตัวมอมที่ปรากฏมีลักษณะสลับทิวสลัทางเป็นวงกลม กำลังเคลื่อนไหวเป็นปาย หมอบขดตัว ซึ่งโดยส่วนใหญ่ตัวมอมเหล่านี้จะเป็นประติมากรรมแบบนูนต่ำ (Bas Relief) และนูนสูง (High Relief) มีขนาดเล็กกว่ากลุ่ม 1, 2 และ 3 กว่ามาก เนื่องด้วยเป็นการปั้นเพื่อประดับในบริเวณสถานที่เฉพาะ อีกทั้งยังเป็นการปั้นประดับเพื่อสนับสนุนเรื่องราวโดยรวมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิเพื่อจำลองเขตป่าหิมพานต์ บริเวณซุ้มประตูโขงวัดวัดไหล่หินแก้วข้างยี่น จังหวัดลำปาง ซึ่งปรากฏประติมากรรมรูปเทพกนิรี สัตว์หิมพานต์ดินเผาหลายชนิด

3. ด้านลักษณะของประติมากรรมรูปตัวมอมต่อการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของชาวล้านนา

จำนวน พระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมรูปตัวมอมมีการรับรู้ ระหว่างความสัมพันธ์ของลักษณะของประติมากรรมรูปตัวมอม และความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอม ดังนี้

3.1 คติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมนำสารไปยังปักษุนนเทวบุตร

การรับรู้ทางคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมนำสารไปยังปักษุนนเทวบุตร ในพระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนน้อยรับรู้ว่ามีการใช้ตัวมอม ในพิธีกรรมแห่ตัวมอมขอฝนต่อปักษุนนเทวบุตร ในขณะที่ส่วนใหญ่ไม่ทราบเกี่ยวกับการใช้ตัวมอม ในพิธีกรรมแห่ตัวมอมขอฝน กลุ่มพระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องยอมรับว่า ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงของสังคม (ดร.พระครูวิทิต ศาสนาทร, 2553, กุมภภาพันธุ์ 16) ทำให้พิธีกรรมแห่ตัวมอมขอฝนไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

3.2 ตัวมอมลักษณะหมอบเฝ้าหน้าอาคาร ต่อคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นผู้เฝ้า และดูแลศาสนสถาน

การรับรู้ทางคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นผู้เฝ้า และดูแลศาสนสถาน ในพระสงฆ์ ศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่รับรู้ว่ามี การสร้างประติมากรรมรูปตัวมอมไว้หน้าทางเข้าศาสนสถาน อาทิ บ้านได้ ชุมประตู่ หน้าต่าง ชุมโขงพระ เพื่อทำหน้าที่เสมือนทวารบาล คอยพิทักษ์ไม่ให้สิ่งชั่วร้าย สิ่งไม่สะอาด ผ่านเข้าไปในสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ชาวบ้านส่วนส่วนน้อยก็ไม่รู้จัก และทราบเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นผู้เฝ้า และดูแลศาสนสถาน

3.3 ประติมากรรมรูปตัวมอมที่ระดับอยู่บริเวณส่วนต่างๆของศาสนสถาน ต่อคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นสัตว์หิมพานต์

การรับรู้ประติมากรรมรูปตัวมอมที่ระดับอยู่บริเวณส่วนต่างๆของศาสนสถาน ต่อคติความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวมอมเป็นสัตว์หิมพานต์ ส่วนใหญ่มักระบุว่าไม่ทราบว่าประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในส่วน ของชุมประตู่โขง ชุมโขงพระประธาน หน้าบัน เสา ภายในอาคารวิหาร อุโบสถ ฐานชุกชีพระประธาน ภายในศาสนสถานเป็นตัวมอม

3.4 ตัวมอมลักษณะวิ่งต่อกันเป็นวงกลม ต่อคติความเชื่อตัวมอมเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา

สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาของประติมากรรมรูปตัวมอมในความจดจำของศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่ง พบว่ามีความเข้าใจโดยรวมว่าเป็นประติมากรรมสัตว์ชนิดอื่นไม่ใช่ตัวมอม และไม่ทราบว่า เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา และในจำนวนนั้นระบุว่ารู้จัก และเชื่อว่าตัวมอมในลักษณะวิ่งต่อกันเป็นวงกลม เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา (คุณกรรรา เกษี, 2553, ธันวาคม 26)

ผู้วิจัยพบว่าประติมากรรมรูปตัวมอมที่สำรวจพบ 41 แห่ง ใน 6 จังหวัด จากการสำรวจ 8 ภูมิภาคเหนือตอนบนนั้น ปรากฏพบประติมากรรมรูปตัวมอม ในจังหวัดเชียงราย น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน และ เชียงใหม่ ซึ่งไม่ปรากฏพบในจังหวัดพะเยา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการสัมภาษณ์ พระสมพร ธฺวโร วัดศรีจอมทอง จังหวัดพะเยา (พระสมพร ธฺวโร, 2553, กรกฎาคม 15) และคุณธีรเดช ฝีกฝน สล่าช่างปูนปั้นท้องถิ่น จังหวัดพะเยา ได้ให้ความเห็นสอดคล้องกันในประเด็นประติมากรรมที่ประดับในศาสนสถานของจังหวัดพะเยา สรุปว่า ส่วนใหญ่ศาสนสถานในจังหวัดพะเยามักนิยมสร้างประติมากรรมช้าง ซึ่งคนพะเยา ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีความเชื่อเกี่ยวกับช้างในเรื่องคำจุนจักวาล และพระพุทธศาสนา จึงมักพบการสร้างประติมากรรมช้างล้อมฐานเจดีย์ เรียกว่าเจดีย์ช้างล้อม โดยมีเทวดาพนมมือ อยู่เหนือหลังช้าง คดีการสร้างนี้ได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัย แล้วส่งต่อให้ล้านนา ทำให้พบประติมากรรมช้างในสกุลช่างพะเยามากกว่าประติมากรรมสัตว์ชนิดอื่น ในบางศาสนสถานจะปรากฏ ประติมากรรมม้า สิงห์ นาค และมกรคายนาค ประดับร่วมอยู่ด้วย (คุณธีรเดช ฝีกฝน, 2553, กรกฎาคม 15) ซึ่งส่วนใหญ่ประติมากรรมรูปตัวมอมจะได้รับการบูรณะ หรือปั้นขึ้นใหม่โดยช่างที่เป็นคนในพื้นที่ เช่นเดียวกับการบูรณปฏิสังขรณ์อาคาร ศาสนสถาน ที่นับวันวัฒนธรรม และรูปลักษณะศิลปะแบบล้านนาจะลดความนิยมลง และถูกแทนที่ด้วยคตินิยมแบบภาคกลาง อาทิเช่น การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน วัดพระธาตุลำปางหลวงในปี พ.ศ. 2466 โดยการบูรณะในครั้งนั้นได้ทำให้อาคาร ศาสนสถานภายในวัดมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมที่เป็นศิลปะแบบล้านนา แต่จะเป็นแบบไทยภาคกลาง (พระมหา.ดร. วิทิต ศาสนาทร, 2553, กุมภาพันธ์ 16) ซึ่งส่วนมากพบว่าเมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์อาคาร ศาสนสถาน มักจะมีการบูรณะประติมากรรมที่ประดับอยู่ภายในอาคารศาสนสถานด้วย โดยการบูรณะนั้นจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ลักษณะที่ไม่คงเดิมของตัวประติมากรรม ส่วนน้อยที่จะคงรูปแบบ ลักษณะเดิมเอาไว้ ทำให้การสำรวจอาจมีการคลาดเคลื่อน ประกอบกับไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจากบรรพบุรุษ นอกจากคำบอกเล่าปากต่อปาก จึงทำให้เกิดปัญหาในการศึกษารูปแบบ กลวิธี รวมถึงการกำหนดช่วงอายุของงานประติมากรรมตัวมอม

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

1. ควรมีการพัฒนาผลการวิจัย เพื่อเป็นการเผยแพร่ อนุรักษ์ ให้ข้อมูลสู่ชุมชน ท้องถิ่น และภูมิภาคอื่น
2. ควรมีการวิจัย สำรวจข้อมูลประติมากรรมรูปตัวมอมที่ยังไม่ได้มีการบูรณะ ปรับปรุง เพื่อเป็นแนวทางการเผยแพร่ อนุรักษ์งานประติมากรรมรูปตัวมอม
3. ควรมีการศึกษาวิจัยงานประติมากรรมรูปตัวมอม ในข้อสมมติฐานอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน
4. งานประติมากรรมรูปตัวมอมประเภทลอยตัว นูนต่ำ และนูนสูงที่พบ ส่วนใหญ่จะมีการบูรณะปรับปรุงจนไม่ปรากฏลักษณะรูปแบบเดิม ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องวิวัฒนาการ ของประติมากรรมรูปตัวมอม